

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

FARG'ONA VODIYSI TARIXIY MEROSINING SHAKLLANISHIDA VOHALAR VA SHAHARLAR TARMOG'INING O'RNI

Talabjonov Bunyodbek Saidahmad o'g'li

Farg'ona davlat universiteti, tayanch doktorant.

e-mail: talabjonovb@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9460-1434>

Annotatsiya.

Maqolada Farg'ona vodiysining tarixiy merosi vohalar, shaharlar va madaniy aloqalar bilan bog'liq holda o'rganiladi. Tarixiy-qiyosiy va manbashunoslik tahlili asosida yodgorliklarni davri, vazifasi va hududiy aloqalarni tasdiqlovchi dalillar bo'yicha talqin qilish mezonlari taklif etiladi. Geografik yaqinlikning o'zi tarixiy bog'liqlikni isbotlash uchun yetarli emasligi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: tarixiy geografiya, Farg'ona vodiysi, voha, shaharlar tarmog'i, sug'orish, arxeologik meros, tarixiy talqin.

РОЛЬ ОАЗИСОВ И СЕТИ ГОРОДОВ В ФОРМИРОВАНИИ ИСТОРИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ

Талабжонов Бунёдбек Саидахмад угли

Ферганский государственный университет, докторант базовой докторантуры.

Аннотация.

В статье историческое наследие Ферганской долины рассматривается во взаимосвязи с оазисами, городами и культурными контактами. На основе историко-сравнительного и источниковедческого анализа предлагаются критерии интерпретации памятников с учётом их исторического периода, функционального назначения и свидетельств территориальных связей. Показано, что географическая близость сама по себе не является достаточным доказательством исторической взаимосвязи.

Ключевые слова: историческая география, Ферганская долина, оазис, городская сеть, ирригация, археологическое наследие, историческая интерпретация.

THE ROLE OF OASES AND URBAN NETWORKS IN SHAPING THE HISTORICAL HERITAGE OF THE FERGANA VALLEY

Talabjonov Bunyodbek Saidahmad o'g'li

Fergana State University, Doctoral Student.

Abstract.

The article examines the historical heritage of the Fergana Valley in relation to oases, cities, and cultural connections. Based on historical-comparative and source-critical analysis, the study proposes criteria for interpreting historical monuments according to their chronological period, functional purpose, and evidence of territorial connections. It demonstrates that geographical proximity alone is insufficient to establish historical interconnections.

Keywords: historical geography, Fergana Valley, oasis, urban network, irrigation, archaeological heritage, historical interpretation.

Kirish. Farg'ona vodiysi tarixiy-madaniy merosini hozirgi viloyat va tumanlar kesimida tavsiflash hisobga olish uchun qulay, biroq yodgorliklarning shakllanishini to'liq tushuntirmaydi. Qadimgi manzilgohlar suv manbalari, dehqonchilik hududlari, yo'llar va shahar markazlari bilan turli tarixiy munosabatlarda mavjud bo'lgan. Bugungi ma'muriy chegaralar ushbu munosabatlarning hammasiga mos kelishi shart emas. Shu sababli meros obyektini atrofidagi tarixiy muhit bilan birga o'rganish uning manbaviy imkoniyatlarini kengaytiradi [1], [4; 94–95-b.].

Muammo yodgorliklarning geografik yaqinligi bilan tarixiy bog'liqligini farqlashda namoyon bo'ladi. Bir-biriga yaqin joylashgan ikki obyekt turli davrlarga mansub bo'lishi mumkin. Aksincha, uzoqdagi markazlar yozma manba yoki moddiy dalil orqali bir ishlab chiqarish va ayirboshlash tizimiga bog'langan bo'lishi ehtimoli bor. Demak, xaritada masofa tarixiy aloqaning yagona o'lchovi emas. Ushbu farqni aniqlash, ayniqsa, yodgorliklarni bir turistik mavzu doirasida talqin qilishda zarur.

Maqolaning maqsadi Farg'ona vodiysi merosining shakllanishini vohalar va shaharlar tarmog'i bilan bog'liq holda izohlash hamda tarixiy talqin uchun qo'llanadigan mezonlarni aniqlashdir. Asosiy savol quyidagicha: hozir saqlangan yodgorliklar orqali o'tmishdagi hududiy munosabatlarni qanday dalillar asosida tiklash mumkin? Tadqiqotda davr, vazifa va aloqa turi birgalikda tahlil qilinadi. Ilmiy natija yangi yo'l yoki shahar chegarasini rekonstruksiya qilishda emas, balki turli tarixiy qatlamlarni yagona tavsifda aralashtirmaslik usulini asoslashda ifodalanadi.

АДАБИЙОТЛАР ТАХЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Asosiy tadqiqot materiali Farg'ona vodiysi arxeologiyasi, tarixiy geografiyasi, shaharlar tarixi va muzeylashtirishga

oid ilmiy adabiyotlardan tashkil topdi. Mazkur manbalar guruhida arxeologik qatlamlar, yozma tarixiy xabarlar, me'moriy obyektlar va tirik an'analar turli manba guruhlari sifatida ishlatilgan. Ushbu maqolada ular birlamchi qazishma hisobotlarini qayta ishlab chiqish natijasi sifatida emas, balki dissertatsiyada jamlangan ma'lumotlarni qiyosiy tahlil qilish uchun asos sifatida qo'llanildi.

Yu. A. Zadneprovskiyning qadimgi dehqonchilik madaniyatiga oid monografiyasi hamda N. G. Gorbunovning miloddan avvalgi VI asrdan milodiy VI asrgacha bo'lgan Farg'ona madaniyati haqidagi tadqiqoti arxeologik merosni davriy tavsiflash uchun tayanch adabiyotlardir [1], [2]. A. Anorboyev, U. Islomov va B. Matboboyevning asari vodiyni qadimgi tarixini o'rganishga, Z. Saidboboyevning qo'llanmasi esa tarixiy-geografik savollarni shakllantirishga xizmat qiladi [3; 45–46-b.], [4; 94–95-b.].

A. A. Hakimovning Mingtepa–Ershi va Quva–Kubo haqidagi maqolalari alohida qadimgi shaharlarni o'rganish yo'nalishini aks ettiradi [6], [7; 118–121-b.]. B. X. Matboboyev, R. T. Shamsutdinov va A. Mamajonovning Farg'ona shaharlari haqidagi asari mintaqaviy aloqalarni yoritishda, N. Rahmonov va B. Matboboyevning yozuv yodgorliklariga oid ishi esa epigrafik dalillarni talqin qilishda qo'llanildi [8; 53-b.], [9; 16-b.].

J. Ahmedovning muzeylashtirishga oid tadqiqoti hamda M. X. Shamsiyeva va B. S. Talabjonovning 2016–2020-yillarga bag'ishlangan maqolasi tarixiy yodgorlikni ilmiy namoyish etish masalasini yoritishga yordam beradi [10; 22-b.], [14; 68-b.]. Ilmiy adabiyotlar va idoraviy materiallarning bibliografik rekvizitlari hamda sahifa ko'rsatkichlari dissertatsiyadagi pastki havolalar bilan solishtirildi. Asl nusxasi qayta ko'rilmagan manbalarga oid talqinlar dissertatsiyada keltirilgan ma'lumotlar doirasida berildi; yangi sahifa raqamlari qo'shilmadi.

Muammoni o'rganish yo'nalishlarini uch guruhga ajratish mumkin. Arxeologik yondashuv aholi joylashuvi va madaniy qatlamni, tarixiy-geografik yondashuv suv, yo'l va shaharlarning o'zaro munosabatini, merosni talqin qilish yondashuvi esa ushbu bilimlarni jamoatchilikka yetkazish usulini ochib beradi. Ularning har biri boshqa savolga javob beradi. Masalan, topilmaning davrini aniqlash uning qaysi zamonaviy marshrutga kiritilishi kerakligini avtomatik ravishda belgilamaydi. Shu bois ilmiy tasnif bilan amaliy tashrif rejasini alohida ko'rib chiqiladi.

UNESCOning 2023-yil 31-yanvarda taqdim etilgan Farg'ona–Sirdaryo yo'lagi haqidagi dastlabki ro'yxat materiali mintaqaviy aloqalarni qiyoslash manbai sifatida olindi [13; Description bo'limi]. Unda vohalar va shaharlarning suv tizimlari bilan bog'liqligi tavsiflanadi. Hujjat tarixiy mavzuni umumlashtiradi, biroq alohida obyekt haqidagi barcha arxeologik masalalarni hal qilmaydi. Maqolada mazkur sahifa 2023-yildagi taqdimot manbai sifatida ishlatildi; undan keyingi xalqaro maqomlar haqida xulosa chiqarilmadi.

D. T. Herbert tahriridagi to'plam madaniy merosni turizm va jamiyat bilan bog'liq holda muhokama qilish yo'nalishini ifodalaydi [11]. B. McKercher va H. du Crosning asari esa madaniy turizm bilan meros boshqaruvi o'rtasidagi hamkorlikni tadqiq etadi [12]. Mazkur maqolada bu adabiyotlar yodgorlikni ilmiy o'rganish va uni tashrifchiga tushuntirish bir-biriga bog'liq, ammo turli vazifalar ekanini aniqlashtirish uchun qo'llanildi.

Tarixiy-qiyosiy usul davr va vazifalar farqini ochishga, tipologik tahlil esa tepalik, shahar qoldig'i, diniy bino va ustaxonaning manbaviy vazifasini ajratishga xizmat qildi. Fazoviy yondashuv obyektini atrof-muhit bilan bog'lash uchun ishlatildi. Biroq koordinatalarning yaqinligi sababiy aloqa sifatida qabul qilinmadi. Yangi GIS hisob-kitoblari, dala kuzatuvlari yoki yo'l rekonstruksiya bajarilmadi. Maqolaning xulosalari mavjud materialni qayta talqin qilish doirasida shakllantirildi.

Maqola matnini dastlabki tuzish, tahrirlash va rus hamda ingliz tillaridagi metama'lumotlarni tayyorlashda ChatGPT sun'iy intellekt vositasidan foydalanildi. U tarixiy dalil manbai yoki mustaqil tadqiqotchi sifatida ko'rsatilmaydi. Manbalar, tarjimalar va yakuniy talqinlarni nashrga topshirishdan oldin tekshirish hamda maqola mazmuni uchun javobgarlik muallif zimmasida qoladi.

MUHOKAMA

Vohani tarixiy o'rganish birligi sifatida tanlash yodgorlikni atrofidagi xo'jalik makoni bilan bog'laydi. Sirdaryo, So'x, Isfara, Shohimardonsoy va Kosonsoy kabi suv tarmoqlarini dehqonchilik hududlarining shakllanishi bilan birga o'rganish voha tahlilining muhim yo'nalishidir [1], [4; 94–95-b.]. Bu tavsifdan umumiy tabiiy sharoitning ahamiyati ko'rinadi. Lekin muayyan manzilgoh aynan qaysi kanal yoki daryo tarmog'i bilan bog'langanini aytish uchun shu joyning sanasi va irrigatsiyaga oid dalillar alohida tekshirilishi kerak.

Tabiiy sharoitni yagona sabab sifatida ko'rsatish ham yetarli emas. Suv mavjudligi yashash imkoniyatini yaratadi, ammo siyosiy vazifa, savdo, mudofaa va ishlab chiqarish markazning tarixiy o'rnini o'zgartirishi mumkin. Shu sababli voha tushunchasi oddiy geografik fon emas, balki aholi va xo'jalik munosabatlarini qiyoslash makoni sifatida ishlatiladi. Bir xil tabiiy muhitdagi obyektlarning turli vazifalarni bajarishi tarixiy jarayonning murakkabligini ko'rsatadi.

Mingtepa, Quva va Axsikent qadimgi hamda o'rta asrlar shahar hayotini o'rganish uchun qiyosiy misollardir [3]. Ularni bitta davrdagi yagona shaharlar zanjiri sifatida berish xronologik farqlarni yashiradi. Qiyoslashda avval har bir obyektning ko'rib chiqilayotgan qatlami ajratiladi, so'ng shu qatlamning vazifasi solishtiriladi. Faqat shundan keyin ular o'rtasida umumiy jarayon yoki mahalliy xususiyat borligi muhokama qilinadi.

Mingtepa misolida shahar nomini aniqlash bilan arxeologik tuzilmani tavsiflash bir xil vazifa emas. Mingtepa–Ershi haqidagi tadqiqotlarni qiyoslash ushbu identifikatsiyada yozma xabar, davriylik va topografik belgilarni birgalikda tekshirish zarurligini ko'rsatadi [3], [6]. Demak, mudofaa devori mavjudligi haqidagi dalilni muayyan tarixiy nomning yakuniy isboti deb bo'lmaydi. Turistik tushuntirishda "ilmiy adabiyotda bog'lanadi" degan ifoda ushbu ishonchlik darajasini saqlaydi.

Quva haqidagi materiallar shahar makonini diniy, xo'jalik va madaniy aloqalar doirasida talqin qilish imkonini beradi. Quva bo'yicha tadqiqotlarda buddaviy majmua qoldiqlari, san'at namunalari va yozuvga oid topilmalar tavsifi keltiriladi [3; 45–46-b.], [7; 118–121-b.], [8; 53-b.], [9; 16-b.]. Ushbu dalillar shahar tarixining bir nechta yo'nalishini

yoritadi. Biroq bitta buyum yoki tasvir asosida shaharning barcha aholisi e'tiqodi yoxud tashqi aloqalarining to'liq xaritasi haqida xulosa chiqarish mumkin emas.

Quva misolida tipologik yaqinlik bilan bevosita almashinuvni farqlash zarur. Ikki hududdagi buyumlar o'xshash bo'lsa, bu qiyoslash uchun muhim kuzatuvdir. Ammo o'xshashlik aniq savdo yo'li yoki bitta guruhning ko'chishi orqali yuzaga kelganini aytish uchun qo'shimcha dalil kerak. Buyumning topilish konteksti, sanasi, ishlanish usuli va boshqa namunalardan munosabati tekshirilgandagina aloqa haqidagi talqin mustahkamlanadi.

Axsikentni o'rganishda shahar infratuzilmasi va ishlab chiqarishga oid izlar uning tashqi qiyofasidan kengroq tarixiy mazmunni ochadi [3]. Shu bilan birga, qadimgi Axsikent, keyingi Axi va yozma manbalardagi shahar nomlari bir xil topografik makon sifatida avtomatik ravishda qabul qilinmaydi [3], [5]. Toponimning saqlanishi shahar maydonining asrlar davomida o'zgarmaganini anglatmasligi mumkin. Tarixiy nom, qatlam va zamonaviy joylashuvni qiyoslash shu farqni aniqlashga xizmat qiladi.

Qo'qon va Marg'ilon misollari shaharlar tarmog'ining boshqa tarixiy qatlamini ko'rsatadi. Qo'qonning xonlik davridagi siyosiy-ma'muriy markazlashuvi va Marg'ilonning hunarmandchilik hamda savdo muhiti shaharlarni tarixiy vazifasi bo'yicha qiyoslash imkonini beradi [5]. Ushbu farq yodgorliklarni bir xil "qadimiy shahar" yorlig'i bilan tanishtirishdan ko'ra ularning muayyan tarixiy vazifasini ajratish zarurligini bildiradi. Saroy, madrasa va ustaxona turli ijtimoiy munosabatlar haqida ma'lumot beradi.

Me'moriy obyektning shakli uni yuzaga keltirgan institutdan ajratilmasligi kerak. Masjid yoki madrasa qurilish texnikasi bilan birga diniy ta'lim, mahalla va moliyalashtirish tarixini o'rganishga imkon beradi. Hunarmandchilik makoni esa usta, mehnat jarayoni, bozor va bilim uzatish munosabatlari bilan mazmun kasb etadi [5], [10; 22-b.]. Muallif fikricha, shu aloqalarni tushuntirish bino fasadini tavsiflashdan tarixiy jarayonni yoritishga o'tishni ta'minlaydi.

Tirik an'ana bilan qadimgi ishlab chiqarishni to'g'ridan-to'g'ri tenglashtirish ehtiyotkorlikni talab qiladi. Hozirgi ustaxona ma'lum hunarmandchilik tajribasini namoyish etishi mumkin, lekin uning barcha usullari asrlar davomida o'zgarmaganini alohida dalilsiz aytib bo'lmaydi. Tarixiy davomiylik haqidagi savol texnika, terminologiya, ustoz-shogird aloqasi va yozma qaydlarni qiyoslash orqali tekshiriladi. Bu tirik merosning qiymatini kamaytirmaydi, balki uning o'zgarish va moslashuv xususiyatlarini ochadi.

Hozirgi meros xaritasi tarixiy joylashuvning to'liq nusxasi emas. Unda saqlangan, aniqlangan va ro'yxatga kiritilgan obyektlar aks etadi. Yo'qolgan yoki o'rganilmagan joylar xaritada ko'rinmasligi mumkin. Shu sababli bir hududdagi obyektlar ko'pligini o'tmishdagi aholi yoki ishlab chiqarish ko'lamining bevosita o'lchovi deb qabul qilish mumkin emas. Hududiy qiyosda esa son bilan birga davr, tur va o'rganilganlik darajasini hisobga olish zarur.

UNESCOning Farg'ona-Sirdaryo yo'lagi tavsifida tarixiy yo'llar vaqt davomida o'zgargani va markazlar turli davrlarda ahamiyat kasb etgani qayd etiladi [13; Description bo'limi]. Ushbu fikr vodiy makonini o'zgarman karvon yo'li sifatida tasvirlash yetarli emasligini ko'rsatadi. Biroq zamonaviy turistik yo'nalishni qadimgi yo'l bilan aynanlashtirish ham shu hujjatdan avtomatik ravishda kelib chiqmaydi. Bugungi safar tarixiy mavzuni bog'lashi mumkin, qadimgi qatnovning aniq chizig'i esa alohida dalilni talab qiladi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida merosni tarixiy-geografik o'rganish uchun uchta savolga asoslangan mezon ishlab chiqildi. Birinchi savol obyekt yoki uning muayyan qatlami qaysi davrga mansubligini aniqlaydi. Ikkinchisi shu davrda qanday vazifa bajarganini ochadi. Uchinchisi boshqa makon bilan aloqasi qaysi dalil orqali ko'rsatilganini tekshiradi. Ushbu savollar birgalikda qo'llansa, geografik yaqinlik bilan tarixiy munosabatni aralashtirish kamayadi.

Birinchi natija tarixiy birlikni tanlashga tegishli. Voha, shahar va alohida obyekt turli miqyosdagi tadqiqot birliklaridir. Ularni bir-biriga bo'ysundirib emas, balki o'zaro munosabatda o'rganish maqsadga muvofiq. Masalan, bino haqidagi me'moriy ma'lumot uning shahar ichidagi vazifasini, shahar haqidagi ma'lumot esa atrofdagi dehqonchilik hududlari va yo'l tizimi bilan aloqasini tekshirishga olib boradi. Har bir miqyos uchun dalil turi ham mos ravishda tanlanadi.

Ikkinchi natija ko'p davrlilikning ahamiyatini aniqlashtiradi. Bir obyektning bir necha tarixiy qatlamga ega bo'lishi ularning barchasi bir paytda mavjud bo'lganini anglatmaydi. Shuning uchun umumiy tavsifda davrlar ajratiladi, keyin ular orasidagi davomiylik yoki uzilish masalasi savol sifatida qo'yiladi. Bu usul Mingtepa, Quva va Axsikentni qiyoslashda ham, keyingi shahar me'morchiligini tushuntirishda ham qo'llanishi mumkin.

Uchinchi natija tarixiy bilimni turistik talqinga o'tkazish bilan bog'liq. Obyektlar umumiy mavzu doirasida bog'lanishi mumkin, biroq ularning davri, vazifasi va dalil maqomi ochiq ko'rsatiladi. Amaliy jihatdan har bir bekat uchun shu uch savolga javob beradigan qisqa manba kartasini tayyorlash taklif etiladi. Unda tasdiqlangan fakt, ehtimoliy izoh va noma'lum jihatlar ajratiladi. Mazkur vosita sinovdan o'tgan samaradorlik ko'rsatkichi emas, balki tadqiqotdan kelib chiqadigan uslubiy taklifdir.

1-jadval tanlangan markazlarni bir davrga mansub obyektlar sifatida emas, balki turli tarixiy vazifalarni qiyoslash misollari sifatida ko'rsatadi. Undagi xulosalar to'liq shahar biografiyasi o'rnini bosmaydi. Qiyoslashning vazifasi har bir obyekt uchun qaysi savolni qo'yish va uni qanday dalil bilan tekshirish kerakligini aniqlashtirishdir.

1-jadval. Tarixiy markazlarni vazifa va dalil jihatidan qiyoslash

Markaz	Tahlilning tarixiy tayanchi	Tekshiriladigan savol
Mingtepa	Shahar qoldiqlari va tarixiy identifikatsiya	Moddiy dalil bilan Ershi haqidagi talqin qanday bog'langan?

Markaz	Tahlilning tarixiy tayanchi	Tekshiriladigan savol
Quva	Diniy majmua, san'at va yozuvga oid materiallar	Alohida topilma qaysi tarixiy qatlamni yoritadi?
Axsikent va Axsi	Shahar infratuzilmasi, nom va topografik qatlam	Nom davomiyligi bilan makon davomiyligi mos keladimi?
Qo'qon	Xonlik davri siyosiy va me'moriy muhiti	Inshootlar shahar institutlari bilan qanday bog'langan?
Marg'ilon	Savdo va hunarmandchilik muhiti	Bino, ustaxona va tirik an'ana qanday farqlanadi?

Manba: tarixiy va arxeologik tadqiqotlar asosida muallif tomonidan qiyoslandi [3], [5], [6], [7; 118–121-b.], [8; 53-b.], [9; 16-b.].

XULOSA

Farg'ona vodiysi merosini vohalar va shaharlar tarmog'i doirasida o'rganish alohida yodgorliklarni tarixiy jarayon manbasi sifatida tushuntirishga xizmat qiladi. Suv, xo'jalik, siyosiy vazifa va madaniy aloqalar obyektning shakllanishini yoritadi, ammo ulardan birortasi barcha hududlar uchun yagona sabab sifatida olinmasligi kerak.

Maqolaning asosiy xulosasi davr, vazifa va aloqaga oid dalillarni birgalikda tekshirish zaruratidan iborat. Hozirgi xarita va ma'muriy tasnif o'tmishdagi hududiy tizimning o'rnini to'liq bosa olmaydi. Shu bois geografik yaqinlik, toponim davomiyligi va buyumlar o'xshashligi o'z daliliy darajasida talqin qilinishi lozim.

Merosni ommaviy tushuntirishda ilmiy noaniqlikni yashirmaslik tarixiy mazmunni boyitadi. Keyingi tadqiqotlarda aniq bir voha bo'yicha davrlashtirilgan xaritalar, irrigatsiya ma'lumotlari va arxeologik hisobotlarni qiyoslash zarur. Shunda maqolada taklif etilgan mezonlar yangi empirik materiallar asosida tekshirilib, hududiy aloqalar haqidagi xulosalar aniqlashtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Заднепровский Ю. А. Древнеземледельческая культура Ферганы. – Москва; Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1962. – 328 с. – (Материалы и исследования по археологии СССР; № 118).
2. Горбунова Н. Г. Культура древней Ферганы VI в. до н. э. – VI в. н. э. – Санкт-Петербург: Петербургское востоковедение, 2011.
3. Anorboyev A., Islomov U., Matboboyev B. O'zbekiston tarixida qadimgi Farg'ona. – Toshkent: Fan, 2001. – URL: <https://library.tdau.uz/uz/books/1019> (murojaat sanasi: 17.10.2026).
4. Saidboboyev Z. A. Tarixiy geografiya. – Toshkent: Noshir, 2010.
5. Бартольд В. В. История культурной жизни Туркестана // Бартольд В. В. Сочинения. – Москва: Наука, 1963. – Т. II, ч. 1.
6. Hakimov A. A. From the History of Ancient Cities of the Fergana Valley (in the Example of Mingtepa–Ershi) // European Scholar Journal. – 2021. – Vol. 2, № 5. – URL: <https://scholarzest.com/index.php/esj/article/view/727> (murojaat sanasi: 17.10.2026).
7. Hakimov A. A. The Study of the History of Urbanization Processes in the Ferghana Valley (on the Example of the Ruins of the Ancient City of Kuva–Kubo) // Academia Globe: Inderscience Research. – 2022. – Vol. 3, № 3. – P. 118–121. – URL: <https://agir.academiascience.org/index.php/agir/article/view/532> (murojaat sanasi: 17.10.2026).
8. Matboboyev B. X., Shamsutdinov R. T., Mamajonov A. Buyuk Ipak yo'lidagi Farg'ona shaharlari. – Andijon: Meros, 1994.
9. Rahmonov N., Matboboyev B. O'zbekistonning ko'hna turkiy-run yozuvlari. – Toshkent: Fan, 2006.
10. Axmedov J. Farg'ona vodiysidagi tarixiy-madaniy yodgorliklarni muzeylashtirish (XIX–XXI asrlar): tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2021.
11. Heritage, Tourism and Society / ed. by D. T. Herbert. – London: Mansell, 1995. – 228 p.
12. McKercher B., du Cros H. Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management. – New York: Haworth Hospitality Press, 2002.
13. UNESCO World Heritage Centre. Silk Roads: Fergana–Syrdarya Corridor // Tentative Lists. – Ref. 6649. – Submitted by the National Commission of the Republic of Uzbekistan for UNESCO, 31 January 2023. – URL: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6649/> (murojaat sanasi: 17.10.2026).
14. Shamsiyeva M. X., Talabjonov B. S. Farg'ona vodiysida madaniy meros obyektlarini muzeylashtirishning turizm industriyasidagi o'rni (2016–2020-yillar) // Farg'ona vodiysining qadimgi va o'rta asrlar arxeologiyasi, etnografiyasi, tarixi muammolari va ularning tahlili. – Farg'ona: Classic, 2023. – B. 68.